

относительно создания и специализации научно-технических зон [Электронный ресурс] / И.Б. Чудаева // Russian Journal of Earth Sciences : научно-практический рецензируемый ежемесячный электронный журнал. – 2013. – № 2(14). – Режим доступа : <http://ogres.su/index.php/-2142013>.

3. Стасюк О.М. Интегральна оцінка конкурентоспроможності регіонів України [Електронний ресурс] / О.М. Стасюк, І.А. Бевз. – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ep/2012_1/6_Stas.pdf.

4. Кармазіна Н. Моделювання процесу регіонального інноваційного менеджменту в межах економічного простору держави [Електронний ресурс] / Н. Кармазіна // Соціально-економічні проблеми і держава, 2014. – Вип. 2(11). – С. 86–91. – Режим доступа : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2014/14knvepd.pdf>.

5. Микитенко В. Каскадний вектор децентралізації в Україні / В. Микитенко // Економіст. – 2015. – Режим доступа : <http://ua-ekonomist.com/10117-kaskadniy-vektor-decentralizaciyi-v-ukrayin.html>.

6. Палійчук Є.С. Динаміка інтегрального показника розвитку галузей соціальної інфраструктури Закарпатської області / Є. С. Палійчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 4(1). – С. 160–163.

7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2013 році : [статистичний збірник] [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики. – Режим доступа : www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/b1/04/b1_ki_2013.zip.

8. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2013/14 навчального року : [статистичний бюлетень]. – К. : Держкомстат України, 2014. – 165 с.

9. Регіони України : статистичний збірник / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Держкомстат України, 2014. – Ч. II. – 733 с.

Рецензія/Peer review : 9.11.2015 р. Надрукована/Printed : 15.12.2015 р.
Стаття рецензована редакційною колегією

УДК 005.336.4:330.14

Г.О. ШВИДАНЕНКО

ДВНЗ «Київський економічний університет імені Вадима Гетьмана»

О.А. НІКОЛАЙЧУК

Криворізький економічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет»

УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ГОЛОВНИЙ ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуті наукові підходи до сутності поняття «управління інтелектуальним капіталом підприємства» та запропоновано його авторське тлумачення. Визначено роль інтелектуального капіталу як чинника інноваційного розвитку. Обґрунтовано авторський методичний підхід до вибору стратегії управління інтелектуальним капіталом залежно від їх розвитку та стратегічного статусу в процесі створення вартості на підприємстві.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інноваційна діяльність, управління інтелектуальним капіталом, стратегія управління інтелектуальним капіталом, підприємство.

G. O. SHVYDANENKO

SHEE «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»

O. A. NIKOLAYCHUK

Kryvyi Rih Economic Institute SHEE «Kryvyi Rih National University»

MANAGEMENT OF INTELLECTUAL CAPITAL OF THE ENTERPRISE AS THE MAIN FACTOR OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

Abstract - The aim of the research is theoretical substantiation of the concept of "management of intellectual capital", the defining of the role of intellectual capital as a factor of innovative development of the enterprise, development of methodical approaches to management.

The scientific approaches to the essence of the notion "management of intellectual capital of enterprise" are considered in the article. It was offered its own interpretation. It was defined the role of intellectual capital as a factor of innovative development. The author's methodical approach of the selection of strategy of management of intellectual capital depending on their development and strategic status in the process of value creation in the enterprise was justified. The obtained results is the basis for the development of approaches to strategic management of intellectual capital and the rationale for tactical action.

Keywords: intellectual capital, innovative activity, management of intellectual capital, strategy of management of intellectual capital, enterprise.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Починаючи з останньої чверті ХХ ст. розвинуті країни перейшли до так званої інноваційної моделі розвитку, рухаючись до постіндустріальної економіки. Зараз на перше місце по значущості виходить чинник інтелектуалізації діяльності підприємств, що дозволяє зменшити споживання ресурсів, оптимізувати інфраструктуру, процес виробництва, значно скоротивши таким чином витрати. Це, в свою чергу, підвищує ефективність діяльності підприємства, забезпечує його конкурентоспроможність.

На сьогодні саме інтелектуальні ресурси визначають можливості інноваційного розвитку як на загальнонаціональному та регіональному рівні, так і на корпоративному рівні. Дослідження показали, що в країнах ЄС підприємства, які не використовують інтелектуальний капітал (і його об'єктивовані активи – інтелектуальну власність), отримують у середньому 14% прибутку, а ті, які використовують його фрагментарно – 39%. На тих підприємствах, де інтелектуальний капітал є основою стратегічного розвитку, забезпечується 61% прибутку [1, с. 61]. Розрахунки сучасних економістів К.А. Нордстрема та Й. Ридцестрале показали, що в сучасних компаніях 70-80% всього, що створюється людьми, робиться завдяки інтелекту [2, с. 92].

Вітчизняні підприємства практично не розглядають інтелектуальні активи як потужне джерело потенційно доступних конкурентних переваг, що позначається у заниженій капіталізації, як наслідок, низькій інвестиційній привабливості та об'єктивному обмеженні можливостей для інноваційного прориву. Так, інноваційну діяльність на Україні здійснювали 16,8% всіх підприємств в 2013 р., а частка інноваційної продукції в загальному обсязі промислового виробництва становила менше 4%. За загальним індексом зростання конкурентоспроможності у 2013-2014 р. Україна була на 84 місці серед 148 країн, за індексом розвитку технологій – на 94, за спроможністю до інновацій – на 93 місці [3].

Отже, дослідження інтелектуального капіталу, розробка дієвих методик щодо управління ним є актуальними науково-практичними завданнями сьогодення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Інтелектуальний капітал є предметом обговорення багатьох теоретиків і практиків управління, зокрема Е. Брукінг [4], О. Бутнік-Сіверського [5], Л. Едвінсона [6], Б. Леонтьєва [7], Й. Рууса, С. Пайка, Л. Фернстрема [8], К. Свейбі [9], Т. Стюарта [10], А. Чухна [11], Г. Швиданенко [12] та ін. Разом з цим, питання щодо управління інтелектуальним капіталом підприємств та його окремими складовими недостатньо вивчені в науковому колі та вимагають подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування поняття «управління інтелектуальним капіталом», визначення його ролі як чинника інноваційного розвитку підприємств, розробка методичних підходів щодо дієвого управління ним.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових досліджень щодо розуміння сутності «управління інтелектуальним капіталом підприємства» свідчить про недостатній рівень висвітлення питань з даної проблематики. Економічна сутність даного поняття не розкрита повною мірою, існуючий понятійний апарат не уніфікований і характеризується розпливчастістю термінології.

В результаті критичного аналізу наукової літератури щодо тлумачення поняття «управління інтелектуальним капіталом» було виділено декілька підходів: стратегічний; функціональний; як процес управління інтелектуальною власністю; як процес управління знаннями; за етапами управління; за стадіями перетворень; як процес трансформації інтелектуальних ресурсів (рис. 1).

Отже, поняття управління інтелектуальним капіталом підприємства науковці трактують як процеси, або не охарактеризовані комплексно, або такі, що належать до нього як складові елементи тощо. Найчастіше до нього відносять процеси, пов'язані з управлінням знаннями, інтелектуальною діяльністю, інформацією й т. ін. Окремі дослідники не називають мету, функції управління, цілі менеджменту, не надають характеристику управлінських заходів, інші – в якості об'єкта управління розглядають знання або інтелектуальну діяльність замість інтелектуального капіталу та ін.

Враховуючи особливості існуючих підходів і доповнюючи зміст досліджуваного поняття, пропонуємо під управлінням інтелектуальним капіталом підприємства розуміти сукупність принципів і методів розробки управлінських рішень щодо забезпечення ефективного планування, організації та контролю процесів формування, розвитку і використання інтелектуального капіталу підприємства, оцінювання його вартості та оптимізації структури, а також мотивації процесів накопичення і примноження, з метою отримання конкурентних переваг і зростання ринкової вартості інтелектуального капіталу.

Дане визначення побудовано на функціонально-процесних засадах менеджменту, конкретизує функціональні складові управлінського процесу з врахуванням специфічних особливостей інтелектуального капіталу та цілі управління.

Проблеми формування і використання інтелектуального капіталу взаємопов'язані з ефективністю проведення інноваційних проектів підприємством. Реалізація інноваційних процесів, пов'язаних з розробкою нових технологій, нових видів продукції вимагає не тільки вагомих фінансових витрат, але й використання певних організаційно-економічних інструментів. Отже, інтелектуальний капітал стає не тільки необхідним ресурсом для реалізації інновацій і збереження конкурентних переваг, але і ефективним організаційно-управлінським інструментом розвитку підприємства та підвищення її конкурентоспроможності

На рис. 2 наведено механізм використання інтелектуального капіталу діяльності суб'єктів господарювання з метою інтенсифікації процесу реалізації інновацій як фактора підвищення конкурентоспроможності бізнесу.

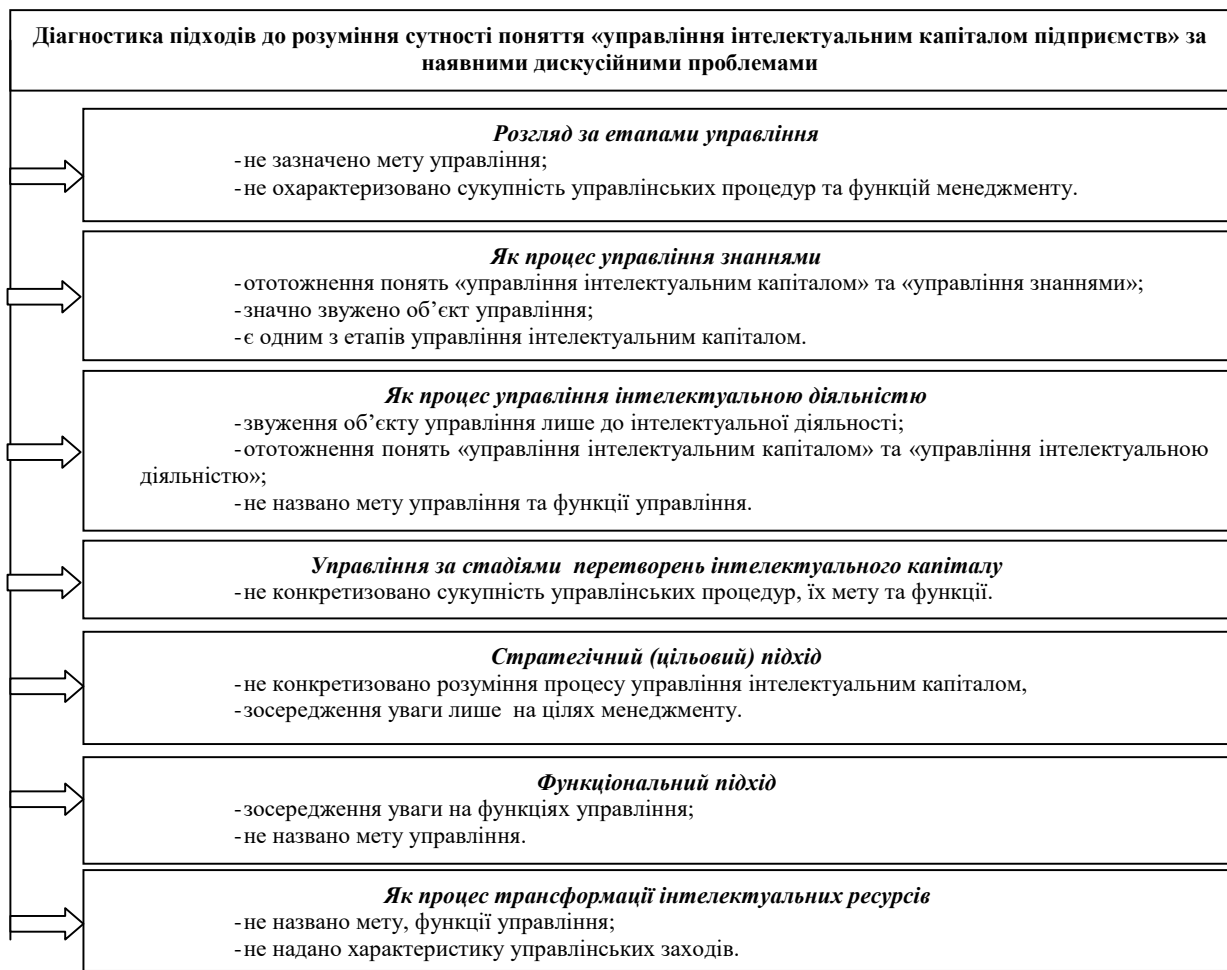

Рис. 1. Аналітична оцінка наукових підходів щодо розуміння сутності поняття «управління інтелектуальним капіталом підприємства»

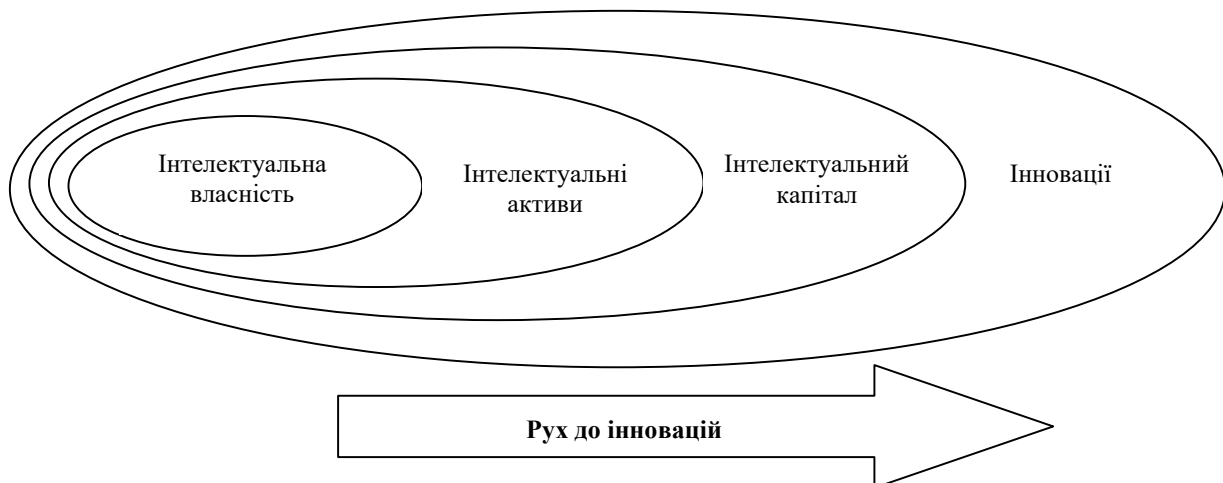

Рис. 2. Механізм використання інтелектуального капіталу діяльності суб'єктів господарювання з метою інтенсифікації процесу реалізації інновацій (адаптовано за [13–16])

На основі узагальнення [13–17] вважаємо, що інтелектуальний капітал можна розглядати як основу для інновацій підприємства разом з матеріальним капіталом, які в сукупності створюють унікальні можливості ведення інноваційної діяльності для кожного конкретного підприємства. Таким чином, знання трансформуються в інтелектуальні ресурси, які, в свою чергу, трансформуються в інтелектуальний капітал. Інтелектуальний капітал разом з інтелектуальною працею та інтелектуальними продуктами виступають інтелектуальним ресурсом для наступного обороту капіталу у процесі виробництва і створює новий інтелектуальний капітал.

Наявність інтелектуального капіталу забезпечує успішність функціонування підприємства на ринку. Лише у своїй взаємодії різні ресурсні компоненти інтелектуального капіталу сприяють створенню стійких конкурентних переваг підприємства. Ключові компетенції підприємства базуються на поєднанні людського

та організаційного капіталу (носієм компетенцій є люди, а умовою розвитку компетенцій виступають знання персоналу в поєднанні з організаційними чинниками – організаційною культурою та структурою, інформаційними технологіями тощо). Показником успішності застосування компетенцій виступає ринковий капітал (задоволеність та лояльність клієнтів виступає основою отримання прибутку та задоволеності стейкхолдерів). У кінцевому випадку завдяки формування стійких конкурентних переваг забезпечується конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Для забезпечення інноваційного розвитку підприємств важливі всі компоненти інтелектуального капіталу. Низька якість будь-якого з них знижує загальну якість інноваційного розвитку.

Саме за рахунок інтелектуального капіталу підприємство генерує додаткові потоки доданої вартості, що сприяє підвищенню економічної цінності підприємства. Аналіз співвідношення ринкової та балансової вартості провідних компаній світу в 2014-2015 рр. свідчить, що найбільшою є різниця між ринковою капіталізацією та активами компаній в сфері виготовлення високотехнологічної електроапаратури, програмного забезпечення та обчислювальної техніки, фармацевтики та біотехнологій, сфері обслуговування і роздрібною торгівлі, тобто в галузях, де широко використовуються складові інтелектуального капіталу підприємства: передові інноваційні технології, наявні патенти, ліцензії, ноу-хау, особливі здібності та навички персоналу підприємства, корпоративна культура, торгові марки та ін. Примітно, що ті ж компанії зі сфери високих технологій очолюють рейтинг найбільш інноваційних компаній світу в 2014-2015 р. (Apple, Google, Samsung) та рейтинг 100 найдорожчих брендів світу (Apple, Microsoft, Google, IBM) [18, 19].

Незважаючи на провідну роль інтелектуального капіталу в процесі генерування цінності на підприємствах, наявні в літературі підходи до оцінювання та управління інтелектуальним капіталом не дозволяють отримати об'єктивну відповідь на питання, яким чином відбувається процес формування вартості інтелектуального капіталу та яку роль в цьому відіграють його окремі елементи.

Для вирішення цього завдання нами сформовано методичний підхід до визначення стратегії управління окремими елементами інтелектуального капіталу підприємств, що базується на використанні матриці вибору стратегії управління залежно від типу їх розвитку та стратегічного статусу в процесі створення вартості. Більш глибоко система показників оцінювання, процес діагностики комплексного показника рівня інтелектуалізації діяльності підприємства та визначення стратегічної ролі окремих складових інтелектуального капіталу для генерування доданої вартості розглянуті у працях [20, 21].

Згідно з пропонованим підходом, на першому етапі відбувається діагностування розвитку інтелектуального капіталу шляхом уточнення та доповнення показниками економічного оцінювання кожної його структурної складової, побудови інтегральних показників і комплексного показника рівня інтелектуалізації діяльності підприємства.

На другому етапі проводиться ідентифікація елементів інтелектуального капіталу на основі ресурсного дерева.

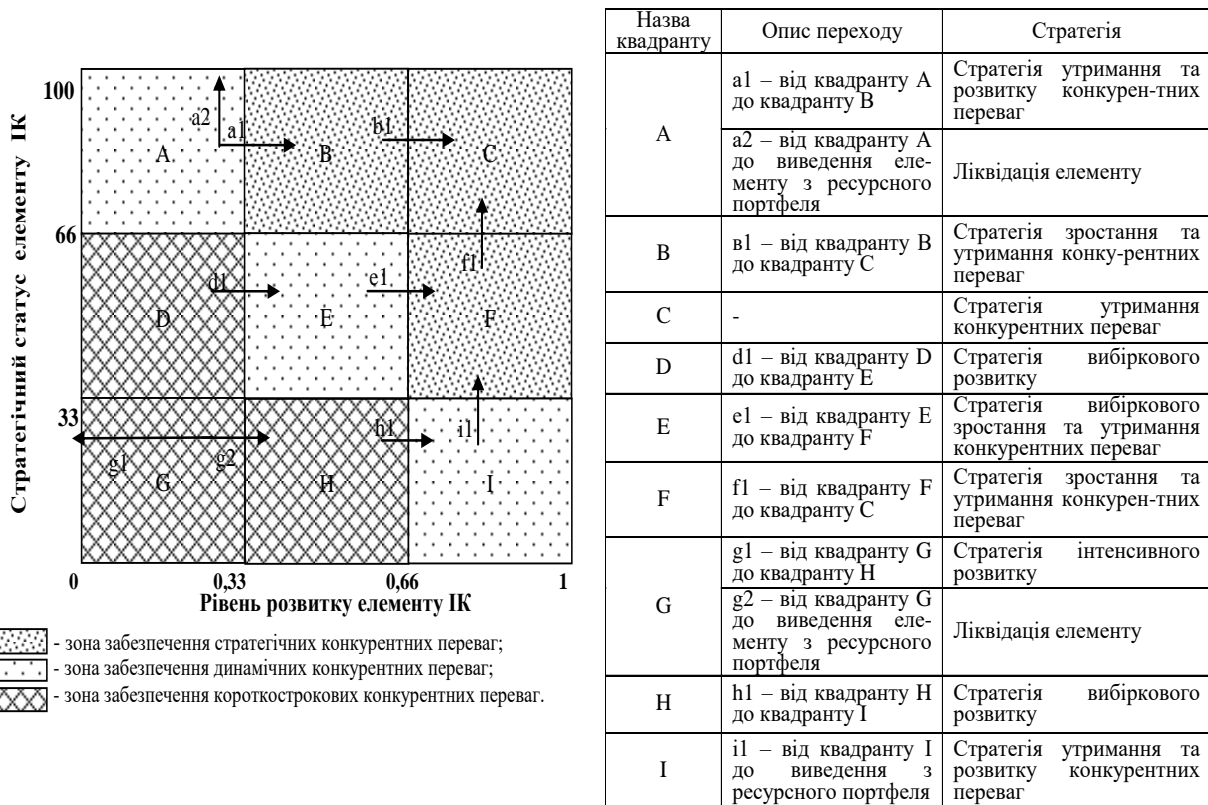

Рис. 3. Матриця вибору стратегії управління елементами інтелектуального капіталу підприємства

На третьому – складається трансформаційна матриця впливу елементів інтелектуального капіталу на процес створення цінності на підприємстві.

На четвертому – відбувається нормалізація отриманої матриці за допомогою принципу Парето.

На п'ятому етапі, на основі одержаних оцінок, розраховується стратегічний статус кожного елементу в структурі інтелектуального капіталу та проводиться їх позиціонування на запропонованій матриці (рис. 3).

Отримані результати позиціонування є підставою для розробки підходів до стратегічного управління інтелектуальним капіталом та обґрунтування тактичних дій.

Висновки і пропозиції

Запропонований підхід до розуміння сутності управління інтелектуальним капіталом підприємства сприяє поглибленню тлумачення досліджуваного поняття з врахуванням специфічних рис об'єкту дослідження.

Інтелектуальний капітал виступає джерелом інноваційного розвитку підприємства, визначаючи результативність його діяльності та досягнення поставлених стратегічних цілей. Інтелектуальні ресурси виступають не лише виробничими факторами, а набувають ознак цінності, яка може формувати та примножувати дохід підприємства.

Обґрунтований методичний підхід до управління інтелектуальним капіталом підприємства, що базується на врахуванні рівня розвитку окремих його складових та їх ролі в процесі генерування вартості на підприємстві, дозволяє визначити перспективні стратегічні напрямки менеджменту.

Напрямами подальших досліджень є розроблення основ механізму стратегічного управління інтелектуальним капіталом на підприємствах та практична апробація здійснених розробок на суб'єктах господарювання різних галузей.

Література

1. Цибульов П. Інтелектуальний капітал – визначальний ресурс економічного зростання / П. Цибульов // Наука та інновації. – 2008. – № 3. – С. 61–62.
2. Нордстрем К. А. Бизнес в стиле фанк. Капитал пляшет под дудку таланта / К. А. Нордстрем, Й. Риддерстрале. – СПб : Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2002. – 280 с.
3. Звіт про глобальну конкурентоспроможність за 2013-2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf
4. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал / Э. Брукинг ; [пер. с англ. ; под ред. Л. Н. Ковалик]. – СПб : Питер, 2001. – 288 с.
5. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект / О. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2002. – № 1. – С. 19–27.
6. Edvinsson, L. and Malone, M.S. Intellectual Capital: Realizing your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower, Harper Business, New York, 1997. – P. 240.
7. Леонтьев Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе / Б. Леонтьев. – М. : Акционер, 2002. – 200 с.
8. Руус Й. Интеллектуальный капитал: практика управления / Й. Руус, С. Пайк, Л.Фернстрем ; [пер. с англ. ; под. ред. В.К. Дерманова]. – Санкт-Петербург : «Высшая школа менеджмента», 2010. – 436 с.
9. Sveiby, Karl-Erik. Methods for Measuring Intangible Assets [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sveiby.com/articles/IntangibleMethods.htm>.
10. Стюарт Т. А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организации / Т.А. Стюарт ; пер. с англ. – М. : Поколение, 2007. – 366 с.
11. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність форми і закономірності розвитку / А. Чухно // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 48–54.
12. Швиданенко Г.О. Управління капіталом підприємства : [навч. посібник] / Г.О. Швиданенко, Н.В. Шевчук. – К. : КНЕУ, 2007. – 441 с.
13. Бутнік-Сіверський О.Б. Евристика в Інтелектуальній економіці або формування системи інноваційного підприємництва / О.Б. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальна власність. — 2005. — № 8. — С. 29–34.
14. Бутнік-Сіверський О. Б. Інноваційний дохід підприємства від використання інтелектуальної власності / О.Б. Бутнік-Сіверський // Ефективна економіка. – 2011. – № 12.
15. Муртазин А. С. Интеллектуальный капитал как фактор повышения конкурентоспособности малого инновационного бизнеса в современной экономике / А.С. Муртазин// Известия Пензенского государственного педагогического университета имени В. Г. Белинского. Общественные науки. – 2011. – № 24. – С. 360–365.
16. Федулова І.В. Інтелектуальний капітал як трансформований ресурс інноваційного потенціалу / І. В. Федулова // Наукові праці ОНАХТ. – 2010. – № 38. – Т. 1. – С. 425–430.
17. Полінкевич О. М. Структурологічна модель механізму активізації інноваційних процесів в

управлінні промисловим підприємством / О. М. Полінкевич // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 5, Т. 1. – С. 40–43.

18. Найдорожчі бренди світу 2015 за версією Interbrand [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua/news/?id=1563>.

19. Рейтинг найбільш інноваційних компаній світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua/news/?id=1543>.

20. Ніколайчук О.А. Розвиток методичних підходів до оцінювання інтелектуального капіталу підприємства / О.А. Ніколайчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2013. – № 6. – С. 19–26.

21. Ніколайчук О.А. Методичний підхід до вибору стратегічних напрямків управління інтелектуальним капіталом підприємства/ О.А. Ніколайчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – № 8, Ч. 7. – С. 120–124.

Рецензія/Peer review : 14.11.2015 р.

Надрукована/Printed : 15.12.2015 р.

Рецензент: : д.е.н., проф., Гушко С.В.

За зміст повідомлень редакція відповідальності не несе

Повні вимоги до оформлення рукопису **<http://vestnik.ho.com.ua/rules/>**

**Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Хмельницького національного університету,
протокол № 4 від 26.11.2014 р.**

Підп. до друку 15.12.2015 р. Ум.друк.арк. 34, Обл.-вид.арк. 32,35

Формат 30x42/4, папір офсетний. Друк різнографією.

Наклад 100, зам. № _____

Тиражування здійснено з оригінал-макету, виготовленого
редакцією журналу “Вісник Хмельницького національного університету”
редакційно-видавничим центром Хмельницького національного університету
29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1. тел (0382) 72-83-63